

LIBERTARIANISMUS

Tereza Křepelová, Ph.D.

POLb1011, 30. 3. 2023

Struktura přednášky

- K etymologii libertarianismu
- Co je to libertarianismus?: Varianty libertarianismu a konfliktní linie
- Robert Nozick: Anarchie, stát a utopie
  - I. Anarchie: Anarchismus vs. ospravedlnění minimálního státu
  - II. Stát: Nozickova koncepce spravedlnosti a kritika rovnostářství
  - III. Utopie: Pluralismus komunit a utopická verze libertarianismu
- Kritika: problematické aspekty Nozickova díla
- Nozick vs. Rawls
- Otázky a diskuse

Etymologie Libertarianismu

- 18. století: libertarián = „volnomyšlenkář“
- 19. století: libertaire = libertariánský socialismus = anarchismus (Joseph Déjacque, Pierre-Joseph Proudhon)
- 20. století: pravicový libertarianismus, anarchokapitalismus (Robert Nozick, Murray Rothbard)
- Libertarianismus v USA 20. léta – opozice vůči New Dealu
- 1971: Libertarian party: omezená vláda, tržní zajištění zdravotní péče, vzdělání či ochrany životního prostředí apod.; legalizace drog, pornografie, prostituce, hazardu; silná občanská práva (držení zbraní, svoboda slova, sexuální svoboda, potraty); opozice vůči vojenskému intervencionismu
- 1974: Anarchie, Stát a Utopie

Co je to libertarianismus?

Heterogenní politické myšlení: Všichni, co se identifikují jakožto libertariáni?
(Noam Chomski – Muray Rothbard – Petr Mach)

Meta-teorie, ideologie, doktrína, paradigma ?

Má libertarianismus svůj unikátní předmět zájmu a vlastní teoretický, konceptuální a metodologický aparát? → Ne, je **součástí liberálního paradigma**.

Libertariánská politická filozofie – nutná vysoká míra abstrakce a idealizace – teoretické modely a myšlenkové experimenty → utopismus a ideální teorie

Konfliktní linie
uvnitř
libertarianismu:

Sebevlastnictví vs. Nezcizitelná práva
→ kontraintuitivní implikace → mohu se prodat do otroctví?

Status přírodních zdrojů → nepatří nikomu vs. patří všem → problematika legitimacy soukromého vlastnictví

Individualismus vs. holismus → existuje společnost jako entita? Pokud ano, má nějaká práva a povinnosti?

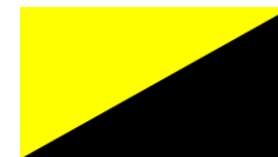
Deontologie vs. konsekvencialismus
→ primát trhu vs. individuálních práv?

Varianty současného libertarianismu

- Pravicový
- **Nozickovský libertarianismus a Anarchokapitalismus** (M. Rothbard, D. Friedman) → **Deontologická obhajoba (deon = povinnost)**: nepřekročitelná hodnota individuálních práv a svobod, morální status soukromého vlastnictví
- **Klasický a neoklasický liberalismus - konsekvencialistická obrana**, F.A. Hayek → kapitalismu/volného trhu → produktivita, růst blahobytu
- Levicový
- Problematika **vlastnictví přírodních zdrojů** (svět patří všem), **udržitelnost, základní nepodmíněný příjem, sebevlastnictví a intelektuální autonomie**
- **Steiner–Vallentyne school**: Peter Vallentyne, Hillel Steiner, Michael Otsuka, Philippe Van Parijs), **Libertariánský socialismus**: Noam Chomsky
- **"Bleeding-heart" libertarianism** (Arizona School liberalism) – kompatibilita , občanských svobod a svobodného trhu a zároveň orientace na téma sociální spravedlnosti a zlepšení situace nejhůře postavených členů společnosti

Anarchokapitalismus

- **Anarchokapitalismus vs. libertarianismus (existence minimálního státu)**
- „Kapitalismus je vrcholné vyjádření anarchismu a anarchismus je vrcholné vyjádření kapitalismu. Nejen, že jsou kompatibilní, ale nemůžete skutečně mít jedno bez druhého. Pravý anarchismus bude kapitalismem a pravý kapitalismus bude anarchismem.“ (Murray Rothbard)
- David D. Friedman, Hans-Hermann Hoppe, Murray Rothbard
- Anarchokapitalismus, Anarchoagorismus, Anarchotranshumanismus, Anarchopacifismus, Anarchokomunismus, Anarchosyndikalismus, Anarchomutualismus, Anarchokolektivismus, Anarchofeminismus, Anarchoqueerismus, Anarchopacifismus, Anarchoprimitivismus, ...

LIBERTARIANISM

IT'S ANARCHY FOR RICH PEOPLE

Robert Nozick (1938 – 2002)

- **Anarchie stát a utopie** (1974) reakce na Rawlsovu Teorii spravedlnosti, jediné politicko-filozofické Nozickovo dílo
- Tradice analytické politické filozofie
- Filozofická vysvětlení (1981), Invariances (2001)
- Zdroje inspirace: John Locke a Immanuel Kant
- Oživení ideje přirozených (před-společenských) práv
- Zastánce deontologie, kritik utilitarismu a konsekvecionalismu

Anarchie, stát a utopie (ASU)

- „Jedinci mají práva, a jsou věci, které jim žádný člověk či skupina nemůže činit (aniž by tato práva porušili). Tato práva jsou tak silná a dalekosáhlá, že vyvstává otázka co, pokud vůbec něco, může stát a jeho představitelé činit.“ (ASU, s. ix)
- **Axiom:** Existence přirozených nezczitelných práv na sebe, svůj majetek a sebeobranu.
- **Hlavní teze: ospravednitelný je pouze minimální stát**
  - Proti anarchismu
  - Proti socialismu a rovnostářskému liberalismu
- Je-li nějaká forma státní moci legitimní, tak pouze taková, která vznikne jakožto důsledek svobodné, tedy tržní kooperace.
- **Stát není cíl sám o sobě, ale nástroj jak ochránit práva.** Vzniká jako vedlejší produkt společenské samo-organizace analogické svobodné ruce trhu.
- Jak číst ASU? → „**prozkoumávání za pochodu**“ organicky vznikající proud filozofie → otevřenost reflexi a revizi, nemá aspiraci poskytnout finální odpovědi.

+

○

I. Anarchie: Legitimní vznik státu?

„If the state did not exist would it be necessary to invent it?“ (ASU 3)

*„The fundamental question of political philosophy, one that precedes questions about how the state should be organized, is **whether there should be any state at all**. Why not have anarchy?“ (ASU 4)*

Východiskem je anarchická pozice a přirozený/předstátní stav: Jedinci s výhradními právy na sebe a svůj majetek + právo na sebeobranu a trestání narušitelů

I. Anarchie: Legitimní vznik státu

- Vznik sdružení vzájemné ochrany => specializované ochranné agentury
- Metafora Divokého západu
- Tržní interakce => dominantní ochranná agentura s de facto monopolem násilí
- Princip samo-organizace a neviditelné ruky trhu
- Hypotéza vzniku státu – pokus o filozofické objasnění, jak by stát mohl legitimně vzniknout, nikoliv empirický popis reality.

I. Anarchie: Legitimní vznik státu?

Dominantní agentura → de facto ultra-minimální stát (až na jednotlivce, kteří chrání svá práva sami)

Existence „nezávislých“ (ne-klientů) => hrozba pro klienty => legitimní zahrnutí pod dominantní agenturu => monopol fyzické síly => vznik minimálního státu

Utilitaristická argumentace – práva nezávislých klientů jsou „vyvlastněna“ z důvodu efektivity funkce ochranné agentury... ?

Nutnost kompenzace násilného vyvlastnění => mají zdarma „služby“ agentury

Minimální stát - nejde o zdanění v přísném slova smyslu, ale pouze platby za služby. Stát je vedlejší produkt vzniklý z tržní kooperace a svobodných aktů

Typologie teorií spravedlnosti dle Nozicka

1. Principy výsledného stavu – koncepce, které se soustředí na finální stav, aniž by braly v potaz historii, jež k takovému stavu vedla („každému stejnou část společenského produktu“)

2. Modelové principy – princip spravedlnosti následuje určitý model, který definuje spravedlnost nezávisle na oprávnění (Rawlsova teorie spravedlnosti)

3. Historické principy – zaměřují se na otázku, jak k výsledné distribuci došlo (Nozickova teorie oprávnění) – dle Nozicka je založený na právech → rozdělení statků je spravedlivé jedině tehdy, bylo-li dosaženo spravedlivou cestou.

Nozick: **Kritika modelových teorií spravedlnosti** – orientují se na výsledný stav, nikoliv na faktickou spravedlnost transakcí.

Kritika modelových teorií spravedlnosti

Redistributivní zdanění ≈ nucená práce

„...if it would be *illegitimate* for a tax system to *seize some of a man's leisure (forced labor) for the purpose of serving the needy*, how can it be legitimate for a tax system to seize some of a man's goods for that purpose?“ (s.170)

„There is *no social entity* with a good that undergoes some sacrifice for its own good. *There are only individual people*, different individual people, with their own individual lives. *Using one of these people for the benefit of others*, uses him and benefits the others. Nothing more.“ (s. 32–33) => **Sociální stát nelegitimní (neospravedlnitelný)**

II. Stát

Teorie spravedlnosti a kritika rovnostářství

- Teorie oprávnění (entitlement theory):

„Cokoliv vzejde spravedlivou cestou ze spravedlivého stavu, je samo spravedlivé“ (s. 151)

- Třída tzv. historických principů spravedlnosti:

- Principy distributivní spravedlnosti

- (1) nabytí majetku – reformulace Lockovy teorie nabytí majetku
- (2) převod majetku $\approx$ dobrovolnost transakce
- (3) náprava v případě porušení (1) nebo (2)

1. Princip: Nabytí majetku

- Ústřední předpoklad Nozickovy teorie:
Svět je původně nikým nevlastněný!
- Teorie nabytí majetku: reformulace Lockových principů nabytí majetku
- **Spojení práce s dosud nevlastněným objektem**
- Námitka: Problém prvního přivlastnění, které nutně zhoršuje situaci všech ostatních, kteří již nemohou daný objekt vlastnit => Reformulace podmínky „dost a stejně dobrého pro ostatní“ a nahrazení **principem slabého paretovského zlepšení** → **situace alespoň jednoho člena společnosti selepší a situace ostatních se nezhorší**
- **Předpoklad, že soukromé vlastnictví a trh vytváří přebytky a příležitosti, z nichž benefitují všichni (většina) členové společnosti.**

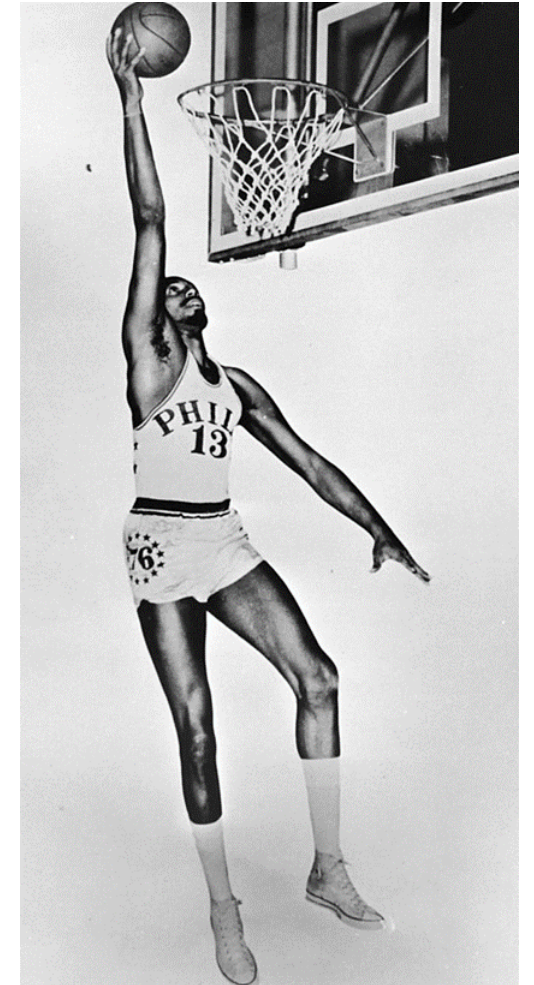
2. Princip: Dobrovolnost transakce

+

•

○

- Převod majetku $\approx$ dobrovolnost transakce
- Příklad Wilta Chamberlaina
- Wilt získá extra bonus od každého návštěvníka zápasu: Má na něj na základě svého talentu nárok?
- Zbohatnutí prostřednictvím dobrovolných transakcí
- Sebevlastnictví sebe a svého talentu
- Redistribuce financí $\approx$ redistribuce „očí slepým“
- Jak by reagoval Rawls?

3. Princip: Náprava v případě porušení legitimního nabytí majetku

- Co s historickými nespravedlnostmi?
- Nozick: Není možné trasovat každé jednotlivé nespravedlivé nabytí majetku → nutnost plošné prvotní nápravy formou kompenzace/redistribuce.
- Nozick se vyslovuje pro „jednorázové“ přerozdělení
- Dalekosáhlé redistributivní implikace?

UTOPIE

- „Wittgenstein, Elizabeth Taylor, Bertrand Russell, Thomas Merton, Yogi Berra, Allen Ginsburg, Harry Wolfson, Thoreau, Casey Stengel, The Lubavitcher Rebbe, Picasso, Moses, Einstein, Hugh Hefner, Socrates, Henry Ford, Lenny Bruce, Baba Ram Dass, Gandhi, Sir Edmund Hillary, Raymond Lubitz, Buddha, Frank Sinatra, Columbus, Freud, Norman Mailer, Ayn Rand, Baron Rothschild, Ted Williams, Thomas Edison, H.L. Mencken, Thomas Jefferson, Ralph Ellison, Bobby Fischer, Emma Goldman, Peter Kropotkin, you, and your parents. (s. 310) **„Is there really one kind of life which is best for each of these people?“**
- Hodnotový pluralismus a neslučitelnost individuálních koncepcí dobra jako východisko
- Minimální stát jako „**meta-utopie**“: Platforma, v rámci níž si již jednotlivci mohou tvořit vlastní komunity dle svých koncepcí dobra, za předpokladu, že nebudou ohrožovat svá práva navzájem.
- Dobrovolné vstupování do různých společenství (utopií), za předpokladu respektování pravidel minimálního státu

Nozick vs. Rawls

Společné rysy

- **Morální autonomie** jednotlivců → proti konsekvencionalismu a užití jednotlivců jako prostředků
- Předpoklad **racionality**, sledování **sebe-zájmu** a nutnost **kooperace**
- **Analytická filozofie**, myšlenkové experimenty → „intuition pumps“, ideální teorie
- Souhlasí, že **nerovnosti vedou ke generaci zisku a příležitosti**
- **Nutnost vypořádat se s existujícími nespravedlnostmi** – forma redistribuce (Nozick historické nespravedlnosti), Rawls nespravedlnosti spojené z arbitrárnosti vrozených talentů
- **Svoboda a rovnost**, ústřední hodnoty
- **Pluralismus**, každý jednatel si volí svou individuální koncepci dobra – dobro není cílem existence státu, zajištění spravedlnosti ano.

Rozdíly

- Spravedlnost úroveň: **mikrostruktury (jednotlivci) vs. makrostruktury (celá společnost resp. základní struktura)** – principy spravedlnosti se de facto týkají jiných entit a jiných cílů
- **Přebytky plynoucí ze soukromého vlastnictví** – dle Nozicka z nich už tak nejvíce benefitují chudí, dle Rawlse musí být dále spravedlivě rozděleny
- Arbitrárnost vrozených vlastností (nárok na benefity plynoucí z talentů) vs. podmínky nutné pro jejich rozvoj – měla by benefitovat celá společnost?
- **Kontraktualismus vs. Teorie přirozených práv**
- Individualismus a atomismus vs. holismus (existují pouze jednotlivci vs. existuje společnost jako celek)

Nozick v současnosti: Otázky do diskuse

- **Globální oteplování:** Příklad morální nouze? Mohl by minimální stát (v utopické verzi) čelit globálním problémům vyžadujícím kolektivní organizaci a rozhodnutí?
- **Historické nespravedlnosti:** kompenzace, redistribuce nebo restituce? Jak řešit problém nemateriálních nespravedlností? Afirmativní akce?
- **Je vzdělání předpokladem svobody?** Je úlohou (i minimálního) státu zajistit vzdělání ke svobodě a vědomí si vlastních práv? +
- **Utopie:** Problém extrémistických komunit do nichž se rodí noví občané...•
- **Sebevlastnictví:** Nemohu se prodat do permanentního otroctví, ale mohu prodat své orgány, tělo, intelektuální služby ?
- **Může mít libertariánský stát neteritoriální charakter?** Jak by vypadala Nozickovská utopie v současnosti ? Existuje někde?
- **Teorie nabytí majetku a kolonizace vesmíru:** Právo prvního záboru? Jak ospravedlnit přivlastnění vesmírných těles, vesmírného prostoru?

Další literatura

- Barša, Pavel. „O libertarianismu Roberta Nozicka.“ *Filosofický časopis* 6, 1996, s. 990-1002
- Boaz, David. *Liberalismus v teorii a politice*. Praha: Liberální institut, 2002
- Brennan, Jason. *Libertarianism: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford UP
- Dufek, Pavel. „Libertarianismus podle Davida Gauthiera“. In: *Politologický časopis* č. 3, 2002, s. 322-340
- Friedman, David. *The Machinery of Freedom. Guide to a Radical Capitalism*. 2nd. ed. Chicago, Open Court, 1989
- Kymlicka, Will. *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 103–165
- Mack, Eric. "Robert Nozick's Political Philosophy", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/nozick-political/>
- Rasmussen, Douglas a Douglas Den Uyl. 1991. *Liberty and Nature: An Aristotelian Defense of Liberal Order*. La Salle: Open Court
- Rothbard, Murray N. *Etika svobody*. Praha, Liberální institut, 2009
- Tideman, Nicolaus a Vallentyne, Peter. „Levicový libertarianismus a globální spravedlnost“, in: Marek Hrubec, ed., *Sociální kritika v éře globalizace*. Praha, Filosofia, 2008, s. 239–265
- Vallentyne, Peter. 2010. „Nozick’s libertarian theory of justice“. In: Ralf Bader, John Meadowcroft (eds.), *The Cambridge Companion to Nozick’s Anarchy, State, and Utopia*. Cambridge: Cambridge UP, 145–167